

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Freudjaar 2006: het feest is afgelopen

FRANS SCHALKWIJK

Een jaar lang verkondigden trots wapperende banieren in de tuin van het Nederlands Psychoanalytisch Instituut de herdenking van Freuds geboorte in 1856. De voorheen ivoren toren zette zelfs op een middag in september zijn deuren wagenwijd open voor de buurtbewoners en andere geïnteresseerden. De boodschap was duidelijk: de volgelingen van Freud hebben wat te bieden en niets te verbergen. Het is niet zonder reden dat deze terugblik op het afgelopen Freudjaar start met de banieren in de tuin van het NPI. Daar zetelde namelijk het organisatorisch centrum van het *Freudfestival 2006*, waaraan medewerkers van het NPI en leden van analytische verenigingen samenwerkten. De toonzetting van hun publiciteitsoffensief was positief, en de rituele klaagzang over 'de crisis in de psychoanalyse' of 'de analysevijandige buitenwereld' werd niet in stelling gebracht. Zo moet dat, lijkt mij, en aan die toonzetting is wellicht ook een veranderde opstelling van de psychoanalytische beweging in Nederland af te lezen. In dit artikel wordt de indrukwekkende hoeveelheid activiteiten besproken, die in het kader van het Freudjaar plaatsvonden.

De opening van het festival vond plaats op 6 mei, Freuds geboortedag, met een feestelijke bijeenkomst in het zonovergoten Leiden. De Indiaas-Amerikaanse psychoanalyticus Salman Akhtar was gevraagd een inleiding te houden over 'psychoanalyse en maatschappij', waarin de actualiteit van Freuds gedachtegoed voor de behandeling van complexe emotionele problematiek aan de orde zou komen. Met deze lezing zou Akhtar de thematische aftrap geven voor een festival waarin de psychoanalyse als een belangrijke en actuele inspiratiebron centraal zou staan. Tot ieders verrassing associeerde hij echter losjes over de persoon Freud zelf, diens kwaliteiten belichtend aan de hand van de spiegelmetafoor voor de therapeutische attitude. Een onverwachte wending, maar hij gaf zo wel invulling aan het feit dat zijn causerie de 'eerste Freudlezing' was, namelijk een in het vervolg jaarlijks terugkerende lezing. Oervader Freud werd tevens gehuldigd door het instellen van een Freudpenning, jaarlijks uit te reiken aan iemand met grote verdienste voor de psychoanalyse. De laureaat, professor Jan Thiel, kreeg deze onderschei-

ding vanwege zijn verdienste voor de psychoanalyse en de psychotherapie in Nederland, voor zijn pionierswerk in de zuidelijke Randstad, en voor de vele bestuurlijke verdiensten. Het NPI neemt de organisatie van een Freudlezing en de toekenning van de Freudpenning als een jaarlijks terugkerende activiteit op zich.

Het andere deel van de opening stond in het teken van Uitgeverij Boom, wier trotse uitgever Elsbeth Greven het eerste deel van de nieuwe Freudeditie overhandigde aan Paul Schnabel, directeur van het Sociaal Cultureel Planbureau. Zowel Schnabel als Freudvertaler Wilfred Oranje speechte bijzonder geestig én serieus. Op de nieuwe Freudeditie wordt onderstaand verder ingegaan. Bij het verlaten van de zaal kregen de bezoekers het themanummer van het *Tijdschrift voor Psychoanalyse* mee, dat met zijn titel *Freuds Werken nu, psychoanalyse nu* het belang van Freuds werk en het Freudfestival in het heden plaatst.

Na deze gezamenlijke opening gingen de organisatie van het Freudfestival en Uitgeverij Boom gescheiden het Freudjaar in. Het Freudfestival werd eind december officieus afgesloten met de publicatie van de bundel *Psychoanalyse anno nu*, waarin de lezingen zijn gebundeld die op meer dan tien plaatsen in het land en in de Amsterdamse Beurs van Berlage op een speciale lezingendag zijn gehouden over actuele thema's in de hedendaagse psychoanalyse. Uitgeverij Boom sloot haar Freudjaar af in december in het Goethe-Instituut met de presentatie van de inmiddels gereedgekomen volledige uitgave van Freuds werk onder de titel *Werken*. In dit artikel wordt eerst de verschijning van de nieuwe Freudeditie besproken, gevolgd door de activiteiten in het kader van het Freudfestival en de aandacht voor psychoanalyse in de media.

¶ *De presentatie van Freuds Werken*

De totstandkoming van deze nieuwe editie is door het betrokken team reeds beschreven in het themanummer van het *Tijdschrift voor Psychoanalyse* (Schalkwijk 2006a). Daarom worden op deze plaats alleen nog enkele grote lijnen geschetst. Internationaal gezien staat de Nederlandse editie op hoog niveau. Ze is internationaal de eerste volledige uitgave met alle werken vanaf 1895, chronologisch geordend, voorzien van een servicedeel met registers, verklarende woordenlijst en een concordantie met anderstalige uitgaven. Door de beschikbaarheid van de volledige tekst op cd-rom kan bovendien iedere lezer met een eigen zoekschema gemakkelijk in de achtduizend pagina's grasduinen. Engeland en Duitsland zullen volgen, terwijl de Fransen voorlopig onder hun vertaalproject zullen lijden, mede omdat zij nieuwe Franse woorden willen ontwerpen die de Duitse begrippen exact zouden weergeven. In Engeland bereidt Mark Solms een uitgave van Freuds neurologische werken van voor 1895 voor, die de Nederlandse editie te zijner tijd

nog zal aanvullen. Uniek aan de Nederlandse editie is ook dat een team van slechts zeven mensen het project in relatief korte tijd heeft uitgevoerd.

Bij de presentatie van *Werken* in het Goethe-Instituut stelde vertaler Wilfred Oranje de vraag waarom een uitgever in vredesnaam anno 2006 zo veel geld en energie zou steken in een herziene, chronologisch geordende wetenschappelijke Freudvertaling. Zijn antwoord was geestig en helder: «Stel dat er een standbeeld wordt opgericht voor de grote geest Freud. Dan zal er een leger dwergen oprukken, dat het standbeeld van achteren, *a tergo* in vakjargon, beklimt. De vlugste en behendigste dwerg, die als eerste op de schouder van Freud staat, zal dan roepen: «Het standbeeld heeft het allemaal verkeerd gezien!» Best mogelijk dat het standbeeld het verkeerd gezien heeft, maar die dwerg kan dat alleen maar zeggen *omdat* of *doordat* hij op Freuds schouders staat. Als het standbeeld er niet was geweest, had de dwerg nog altijd rondgescharreld op de grond en helemaal *niets* gezien. Deze Freudeditie dient ertoe dat de mensen leren *iets* te zien, en is dan ook een elementaire daad van beschaving.»

Oranjes vraag waarom een uitgever in vredesnaam anno 2006 een herziene, chronologisch geordende wetenschappelijke Freudvertaling zou uitbrengen, kent meerdere antwoorden. Elsbeth Greven (2006) schetst in haar proefschrift dat haar werkgever, Uitgeverij Boom, een lange traditie en een hoog aspiratieniveau heeft inzake het uitgeven van Freuds werk. Zij concentreert zich in haar proefschrift vanzelfsprekend vooral op de aspecten van het uitgeven, maar voor de analytische wereld is belangrijk zich te realiseren hoe terughoudend de Nederlandse analytici aanvankelijk reageerden op een vertaling. De norm was dat men Freud in het Duits diende te lezen, een norm die tegenwoordig onhoudbaar is omdat velen de Duitse taal niet meer machtig zijn. Voor studenten en medewerkers aan universiteiten geldt dat toegang tot een Nederlandse vertaling een noodzaak is, vooral om de gemedicaliseerde Engelse vertaling te kunnen vermijden. In het *Tijdschrift voor Psychoanalyse* is het eindredactionele uitgangspunt dat Freud en zijn terminologie uit de Nederlandse vertaling worden geciteerd. Ook in de cursussen van de analytische verenigingen wordt met de Nederlandse vertaling gewerkt. Deze stand van zaken geeft aan dat de Freudvertaling inmiddels in de psychoanalytische wereld is ingeburgerd. De beschikbaarheid van de nieuwe Freudeditie is dan ook op vele manieren van groot belang.

Schönau's *Sigmund Freuds Prosa — Literarische Elemente seines Stils* (2006, herdruk) wijst op een ander waardevol aspect: het lezen van Freuds werk kan ook een literair genot zijn. Niet voor niets werd Freud ooit geëerd met de Goetheprijs. De nieuwe editie heeft ook een onschatbare waarde als betrouwbare bron voor historisch onderzoek. En iedereen die de oorsprong van de psychoanalytische kennis wil bestuderen, moet Freud lezen, lijkt mij.

Hoe belangrijk is Freuds theorie voor de hedendaagse psychoanalytische praktijk en theorievorming en voor de wetenschappen waarin een psychoana-

lytisch kader wordt gebruikt? Het is wellicht kenmerkend dat van de zesentwintig gepubliceerde lezingen uit de lezingencarrousel in de Beurs van Berlage (Verheugt-Pleiter, 2006) er slechts vier onder het hoofdje *Freud* te plaatsen waren. Zelfs in het Freudjaar afficheren de meewerkende analytici zich blijkbaar vooral met hun hedendaagse inzichten en staat de bestudering van Freuds werk in Nederland weinig centraal. In andere landen waren herdenkingsactiviteiten wel meer Freudgericht, dus mogelijk is dit vooral kenmerkend voor Nederland, waar psychoanalytici relatief zelden een filosofisch of historisch discours over een concept voeren. Ook in Vlaanderen is duidelijk een grotere belangstelling voor Freuds werk te zien dan in Nederland.

Natuurlijk is er sinds de jaren dat Freud zijn werken schreef nieuwe kennis ontwikkeld. Dit toenemend inzicht leidt ertoe dat Freuds begrippen in de loop van de tijd van betekenis zijn veranderd. Conceptonderzoek, een in de psychoanalyse weinig uitgevoerde vorm van onderzoek, kan dat proces van veranderde betekenis verhelderen. Sommigen, Lacan wellicht als eerste, ervaren die toegevoegde betekenissen als een ballast en verkiesen studie van Freuds oorspronkelijke werk (en dan alleen in het Duits), om van daaruit opnieuw te vertrekken met een eigen gedachtegang. Anderen proberen hun nieuwe inzichten stevast te koppelen aan Freuds oorspronkelijke werk, met onder andere het gevaar van obligate verwijzingen naar diens teksten en een te theoretisch bepaalde blik. Op mij komt dat over als een poging de status van Freuds theorie als hedendaags te poneren, of, nog erger, de status van Freud te vergroten alsof hij het allemaal al gezien had. Met het gereedkomen van Solms' uitgave van Freuds neurologische geschriften van voor 1895, zal dit fenomeen ongetwijfeld heftig de kop opsteken. Verwijzing naar Freud legitimeert dan de huidige tendens aansluiting te zoeken bij de neurologische wetenschappen en aanpalende gebieden. Dit lijkt me een heilloze weg. Voor mij, en deze mening zal door veel collegae zeker als te beperkend worden gezien, ligt het belang van Freuds werk voor de hedendaagse psychoanalyse vooral in het onderzoek naar de ontwikkelingsgang van concepten, in historisch onderzoek en in een filosofisch discours (Schalkwijk 2006b). Interessant is ondertussen wel dat ook analytici die mijn opvatting hierover delen, de nieuwe editie wel degelijk aanschaffen. «Gewoon», om het werk van grondlegger Freud in huis te hebben en er stukken uit te lezen.

¶ *Het Freudfestival*

De organisatie van het festival maakte vooraf een duidelijke keuze: veel activiteiten waren bedoeld voor een lekenpubliek. Ambities waren haar niet vreemd: een project over dromen op Amsterdamse middelbare scholen, en het vol zien te krijgen van de Amsterdamse Stadsschouwburg met de «Nacht van de droom» en de Beurs van Berlage met de «Freud Marathon», en zoeken naar aandacht in de media.¹ Voor het scholierenproject over dromen werd

contact gezocht met docenten van basis- en middelbare scholen, en werden prijsvragen uitgeschreven. Leerlingen van vier Amsterdamse basisscholen kregen twee lessen over 'Droom is geen leugen', gevolgd door de opdracht naar aanleiding van een echte eigen droom een tekening te maken. Op deze manier werden ze gestimuleerd hun droom te verbeelden en te gebruiken als materiaal om verder op te fantaseren. Op een feestelijke middag in het Amsterdamse NEMO-museum werd nogmaals ingegaan op dromen en werd de winnares van de tekenwedstrijd bekend gemaakt. 's Avonds was dit op het Jeugdjournaal te zien aan de hand van een interview met kindanalytica Froukje Slijper. Leerlingen (5 vwo) van twee Amsterdamse middelbare scholen werden uitgedaagd een essay over dromen te schrijven, dat officieel voor hun examen meetelde. Ze lazen literatuur waarin dromen voorkomen, zagen filmfragmenten met dromen en kregen er een les over. Uit honderd inzendingen werden er vier gekozen, die door de prijswinnaars tijdens de Nacht van de droom werden voorgelezen. Een dergelijke opzet is zeer tijdsintensief, ook doordat psychoanalytici de scholen bezochten om les te geven. Wellicht kunnen beide lesopzetten worden omgewerkt tot een uitgewerkt lespakket, dat leraren zelf kunnen gebruiken. Dromen blijkt een onderwerp dat kinderen en middelbare scholen zeer aanspreekt.

In een uitverkochte Stadschouwburg was op 30 september de Nacht van de droom een echt jongerenspektakel: in het gebouw hingen 'psychoanalytische' kunstwerken en indiaanse droomvangers, cocktails hadden namen als 'Sofa shake' en 'Moedermoord', er speelde een band om bij te dansen, en er waren publiekstrekken als Katja Schuurman, Pierre Bokma, Adriaan van Dis, Bas Heijne, Anna Enquist, Frans Weisz en Raoul Heertje. De onderwerpen waren gevarieerd: slaapvoorlichting door onderzoekster Ingrid Verbeek, een interview met Anna Enquist, filmfragmenten, hooggeleerde discussies tussen Frans de Jonghe en Jaap van Heerden, en tussen Harry Stroeken en Hilbert Kamphuisen, literaire voordrachten, gesproken columns en kunstzinnige presentaties. Het inhoudelijk niveau van de presentaties was wisselend. Schrijfster Anna Enquist (pseudoniem van psychoanalytica Christa Widlund) kon, als altijd, psychoanalytische uitgangspunten eenvoudig vertellen: 'Een droom is een boodschap van jezelf aan jezelf' en, als antwoord op de stelling dat je op je best bent als je droomt: 'Dan ben je op je heftigst, niet per se op je best. Een droom is een klont heftigheid.' Acteurs Katja Schuurman en Pierre Bokma werkten samen met jungiaans analyticus Robert Bosnak aan verdieping van een scène, die zij in 2003 samen hadden gespeeld in Theo van Gogh's film *Interview*. Voorafgaand aan de 'Nacht' hadden zij een ochtend gedrieën intensief samengewerkt, en 'theatercoach' Bosnak probeerde daarin dromen te evoceren. In de vervolgssessie tijdens de 'Nacht' zouden die op het toneel uitgewerkt worden en tot verdieping van het spel leiden. Mijn bewondering gaat vooral uit naar de twee acteurs, die zich kwetsbaar durfden op te stellen, maar Bosnak bood niet meer dan een geleide fantasie gecombineerd met lichaams-

werk. De emoties van de acteurs konden nauwelijks tot verdieping komen, omdat ze door Bosnak te snel werden aangereikt en ingekaderd. Een curieus programmaonderdeel was de mogelijkheid een droom te laten analyseren op een van de acht sofa's, waarachter analytici naast hun schemerlampje geduldig tien minuten luisterden. Lange rijen bij de inschrijfbalie verraadden een grote belangstelling. Natuurlijk komt bij zo'n activiteit de vraag op naar de integriteit van de meewerkende analytici: wordt de psychoanalyse niet te grabbel gegooid? In een voorbereidingsbijeenkomst met de droomduidende analytici waren de ethische aspecten besproken en was afgesproken grote terughoudendheid te betrachten; natuurlijk waren diepteduidingen uit den boze. Het doel was vooral duidelijk te maken dat droomduiding een manier is om met jezelf in gesprek te zijn en een individuele betekenis te zoeken. De opzet, acht analytici op rij achter hun sofa en bijna binnen elkaars gehoorsafstand, maakte ook de context duidelijk: hier is sprake van speelruimte, niet van therapeutische activiteit. Discussies tussen pleitbezorgers en critici van de psychoanalyse zijn voor analytici vaak lastig, omdat de critici vaak vooral over Freud willen spreken en weinig op de hoogte zijn van hedendaagse inzichten en onderzoeksresultaten. Ook in de discussie tussen Frans de Jonghe en Jaap van Heerden was dat te horen. Van Heerden bleek onvoldoende op de hoogte en produceerde platitudes als dat analysanten hun analyse zo waarderen omdat ze er zo veel voor moeten betalen. Waarop De Jonghe hem snedig vroeg of hij zo ook het verschil in tevredenheid tussen bezitters van een Mercedes en een Trabant kon verklaren. De aansluitende dagboekfragmenten van Adriaan van Dis en de gesproken column van Bas Heijne maakten dit programmaonderdeel toch weer interessant. Mijn eigen indruk van de 'Nacht' was dat hij aan de verwachting voldeed: een ludieke avond voor een relatief jong publiek, waarin allerlei aspecten van de psychoanalyse oppervlakkig aan de orde kwamen.

De 'Freudmarathon' op 8 oktober in een uitverkochte Beurs van Berlage, was van een andere orde. In het laatste kwartaal van 2006 hield een groot aantal analytici en analytisch geïnteresseerden over allerlei onderwerpen lezingen in het land. De 'Freudmarathon' bracht de meeste van die sprekers eenmalig onder hetzelfde dak, en de vierhonderd deelnemers konden als in een carroussel uit telkens vier lezingen kiezen. Gelokt met een kortingsbon uit *de Volkskrant* of colloquiumpunten voor studenten, was er een weetgierig lekenpubliek op afgekomen, overigens naast veel collegae. Na afloop van een lezing spoedde iedereen zich razendsnel naar de volgende lezing, want de organisatie was streng: 'Vol is vol.' Zo ontstond een gemoedelijke sfeer, waarin gretigheid naar kennis te proeven was. Een boekenstal had eigenlijk niet mogen ontbreken. Het is niet doenlijk inhoudelijk verslag te doen van deze dag; daarvoor verwijs ik naar de bundeling van het merendeel van de lezingen in *Psychoanalyse anno nu* (Verheugt-Pleiter 2006). Een impressie in enkele zinnen geeft wel een indruk. Antoine Mooij betoogde in zijn lezing over

psychoanalyse en filosofie dat er noch in de natuur, noch in de cultuur een vanzelfsprekende harmonie is; inherent aan de mens is het conflict en in die zin is Freud een moderne denker. Ton van Strien onderhield de zaal over narcisme, terwijl Daan Daniëls vanuit zijn forensische ervaring sprak over liegen. Marina Luymes maakte de analytische zienswijze duidelijk met een vignette: 'U wilt geen verlangens hebben, anders zou u zich gaan schamen.' De kinderwereld is uitgebreid aan bod gekomen, evenals het verband tussen psychoanalyse, kunst en cultuur. Anders dan in de 'Nacht' was er sprake van een eenduidige, serieuze focus op de reguliere psychoanalytische theorie, zoals de Nederlandse verenigingen die voorstaan. Naast veel lof over de lezingen, waren er ook geluiden dat de lezingen voor de leken soms te ingewikkeld waren, terwijl voor de niet-leken veel al bekende kost was. Dit afstemmingsprobleem is vaker te herkennen in psychoanalytische activiteiten voor een lekenpubliek. Vaak speelt bij dergelijke presentaties dat de spreker zijn collegae als referentiekader voor kwaliteit in het achterhoofd houdt. Didactische ingrepen als simplificeren, weglaten van technische nuances, en gebruik van Nederlandse omschrijvingen in plaats van theoretische termen, blijven dan achterwege. Beter is dat sprekers bij activiteiten voor een uitgesproken breed publiek zich echt op de (goed opgeleide) leken richten. Aan de andere kant, in weinig beroepsgroepen zie je zo'n interesse in elkaars presentaties als bij analytici, en die impliciete ondersteuning werkt ook weer stimulerend voor een spreker. Een collega zei na afloop: 'Het is prettig naar zo veel goed voorbereide collegae te luisteren, ik steek er veel van op', terwijl een student op het evaluatieformulier schreef: 'Het is niet makkelijk om de psychoanalyse toegankelijk te maken, maar dit was zeker een hele goede poging.'

Naast dergelijke grootschalige evenementen, was er ook een aantal kleinschalige gebeurtenissen in het kader van het Freudfestival. Analytici leidden voorstellingen in van de Rotterdamse toneelgroep Onafhankelijk Toneel, over de relatie tussen Melanie Klein en haar dochter, en over de relaties tussen moeders, zonen en dochters. Het eenmalige consult van de componist Gustav Mahler door Freud in 1910 werd in Leiden herdacht met een muzikale lezingenmiddag en een reprise van de door Martin van Amerongen zo prachtig beschreven wandeling. Op de Internationale School voor Wijsbegeerte werd een studieweekend over 'Freud en het onbehagen in de cultuur' gehouden en in de universiteitsbibliotheek van Groningen werd de boektentoonstelling *De kleren van keizer Freud* ingericht. Freuds werk leidde tot de themakeuze van zowel het jaarlijkse PSU-symposium (*Hysterie — Psychoanalytische beschouwingen*) als van het NVVP-symposium (*Kleine Hans is 100 jaar*). Andere, niet zozeer aan Freud gerelateerde psychoanalytische activiteiten werden onder de aandacht gebracht via de publicaties van het Freudfestival, zoals het symposium *Teaching the Holocaust to future generations*, de psychoanalytische inleidingen bij films, workshops, en een inleidende lezingenreeks psychoanalyse voor leken. In het kader van het Studium Generale trok een college over psy-

choanalyse aan de Universiteit Groningen meer dan driehonderdvijftig studenten.

In de inleiding van deze terugblik uitte ik mijn tevredenheid over de afwezigheid van de rituele verwijzing naar 'de crisis in de psychoanalyse'. Na de opsomming van de activiteiten lijkt de kreet 'Crisis, what crisis?' meer op zijn plaats. De hoeveelheid en de diversiteit is indrukwekkend, vooral als wordt meegewogen hoeveel mensen actief hebben meegewerkt. Soms was er sprake van een uitverkocht huis, vaak van een goede belangstelling, soms van een teleurstellend aantal bezoekers. Waarschijnlijk hebben 'we' zo'n vierduizend mensen over de analytische vloer gekregen. 'We', omdat de sfeer onder veel meewerkende collegae was dat 'we' ons presenteerden naar de buitenwereld. Medewerkers van het NPI en vertegenwoordigers van de verenigingen werkten daarin nauw samen en straalden eenheid uit. Opvallend genoeg waren er, met uitzondering van de workshop met Salman Akhtar, geen activiteiten waarin een analytische vereniging Freuds geboortjaar aangreep voor een wetenschappelijke of klinische studiedag voor uitsluitend collegae.

¶ *Psychoanalyse en de media*

Vooral rond Freuds geboortedag hebben de media verhoogd aandacht geschonken aan Freud en aan psychoanalyse. De televisie besteedde er tweemaal aandacht aan, de radio viermaal. Dagbladen als *NRC Handelsblad*, *de Volkskrant*, *Het Parool* en *Trouw* schreven over psychoanalyse, evenals opiniebladen als *De Groene*, *Vrij Nederland* en *HP/DeTijd*. De grote hausse aan artikelen verscheen rond 6 mei. Vaak waren artikelen informatief, zoals de goede interviews met Wilfred Oranje in de boekenbijlage van *de Volkskrant* en met Antoine Mooij in *Vrij Nederland*. Andere bijdragen hadden de vorm van een confrontatie: een pleitbezorger en een criticus kruisten de degens in een interview of op televisie of werden door een journalist in een artikel tegenover elkaar geplaatst. In zo'n confrontatie houdt de analyticus er niet zelden een wat zurig gevoel aan over, omdat naar zijn of haar zin nuances onvoldoende naar voren zijn gekomen, of omdat de gesprekspartner wegleefde met platitudes of halve waarheden. Helaas is dat soms inderdaad de realiteit, en dan is het goed te weten hoe uitgevers hun auteurs bij negatieve recensies geruststellen: Iedere publiciteit is goed, ook al is zij negatief. Analytici blinken uit in oneindige genuanceerdheid en daar hebben de meeste journalisten nu eenmaal een hekel aan. Waar in de ons omringende buitenlanden deskundigen meestal rustig het woord kunnen voeren in praatprogramma's, worden hier vaak korte, simpele uitspraken verwacht. Soms is de invalshoek van een artikel echter ronduit onbegrijpelijk. Dit was bijvoorbeeld het geval in *de Volkskrant*, waar de nieuwe Freudeditie werd besproken door W. F. Hermansbiograaf Willem Ottenspeer, die vooral inging op Hermans' verhouding tot de psychoanalyse. Daarmee wordt de nieuwe Freudeditie absoluut geen recht gedaan. Aan

de andere kant besprak Paul Schnabel aan de hand van Elsbeth Grevens dissertatie de editie weer positief in *NRC Handelsblad*.

In de bladen vormen de makers van de koppen een aparte redactie, en de relatie tussen koppen en de inhoud van het artikel is niet altijd evident. De koppenredactie probeert aandacht te trekken en vertegenwoordigt als het ware het 'volksgevoel'. Zo kopte *de Volkskrant*: 'Ondanks zijn ondeugdelijke methoden en dubieuze theorieën wil Freud maar niet uit het bewustzijn verdwijnen'. De redactie van het blad *Psy* blinkt (deze keer) niet uit in integriteit als ze boven haar artikeltje over Freud kopt: 'Ik heb veel coke nodig' en 'Curiositeit: werd op zijn 41ste impotent'. Dergelijke koppen maken vooral duidelijk wat het beeld van de buitenwacht is, hoe populair het omlaaghalen van Freud nog steeds is en hoe de hedendaagse psychoanalyse wordt vereenzelvigd met freudiaanse psychoanalyse. Alsof zich in honderd jaar geen ontwikkeling heeft voorgedaan. Grappen of verwijzingen naar andere psychoanalytische pioniers zijn er nooit, en als er een plaatje bij een artikel zit, is dat veelal een foto of een cartoon van Freud.

Deze samenvatting van de manier waarop de psychoanalyse, Freud en het Freudfestival in het nieuws zijn geweest, roept een vraag op. Net als het spreken over de crisis in de psychoanalyse, lijkt het een ritueel te spreken over analysevijandigheid, al dan niet met de duiding eroverheen dat de analysevijandige eigenlijk angstig is voor het zelfinzicht dat psychoanalyse biedt. Maar is de media-aandacht in het Freudjaar in Nederland werkelijk analysevijandig geweest? In ons omringende landen als Duitsland, Engeland en Frankrijk maakten de toonaangevende kranten in het afgelopen jaar uitgebreide, meestal genuanceerde bijlagen over de psychoanalyse. Zowel wat betreft de hoeveelheid als het niveau valt de aandacht in Nederland inderdaad tegen. Dat is echter niet zonder meer te wijten aan vijandigheid. Natuurlijk is het een krenking als een krantenredactie opmerkt dat 'ze psychoanalyse niet doen', maar om dat meteen als vijandigheid af te doen, is te kort door de bocht. Er worden, los van psychoanalyse, steeds minder verdiepende artikelen geschreven en uitzendingen gemaakt die los staan van een actuele aanleiding. Een genuanceerd verhaal over een reguliere behandelmethode is niet interessant voor de pers, omdat het vanuit hun optiek geen 'nieuws' is. Nieuws is wel dat Freud toch met zijn schoonzuster Minna vree of dat recent neurobiologisch onderzoek het bestaan van een dynamisch onbewuste aantoonde. Vandaar dat de bespreking van de nieuwe Freudeditie waarschijnlijk werd opgeleukt met de actualiteit van de biografie van W. F. Hermans. Wie op de 'deskundigenlijsten' van de omroepen staat, wordt gebeld voor deskundige toelichting als er weer een kind is vermoord door zijn moeder of een gevaarlijke tbs'er is ontsnapt, en nu eenmaal niet als hij dit jaar twee succesvolle analyses heeft afgesloten. Zo'n abrupte en kortstondige samenwerking is een gebruiksrelatie, waarin de deskundige binnen het strikte *format* van het pro-

gramma zijn zegje moet doen. Als hij of zij er plezier aan beleeft op de buis te verschijnen, valt het gevoel gebruikt te worden nog wel mee, maar anders is dergelijke medewerking vaak zeer frustrerend. Het daarvoor volgen van mediatrainingen lijkt mij verspilde moeite; daarvoor komt de psychoanalyse te spaarzaam in beeld. Dat de psychoanalyse niet onverminderd in de aandacht staat, is ook een kwestie van aanbod. Het jaar 2006 was immers ook het Mozart-, Sjostakovitsj- en Rembrandtjaar. En elke week ploffen ontelbaar veel boeken op de tafels van tijdschrift- en dagbladredacties, waarvan slechts een fractie wordt besproken. Dit wetende, kom ik tot de conclusie dat het knap is hoeveel aandacht het Freudfestival en de uitgave van de Freudeditie in de media wist te genereren. Daar moet ontzettend veel werk voor zijn verzet.

¶ Tot slot

Wat heeft al die aandacht ›de‹ psychoanalyse gebracht? Hopelijk leidt ze ertoe dat de idee wordt uitgewist dat de psychoanalyse niet meer bestaat. Wie over psychoanalyse wilde weten, kreeg de informatie op een dienblad aangeboden. Maar het is ook niet zo, dat de psychoanalyse hiermee plotseling weer *salonfähig* is geworden. Daarvoor is nog een lange weg te gaan, en daarvoor is het denken in doelgroepen en specifieke activiteiten nodig. Een belangrijke stap in het afgelopen jaar was dat de activiteiten binnen het Freudfestival voor een duidelijke doelgroep bestemd waren: de geïnteresseerde leken van jong tot oud. En zelfs dat blijkt nog te ruim geformuleerd, want de psychoanalyse is niet in *De Telegraaf*, het *AD* of in *RTL Boulevard* terechtgekomen. Brede aandacht voor de hedendaagse psychoanalyse in de media is makkelijker te genereren als de presentatie van de psychoanalyse wordt gekoppeld aan andere grotere activiteiten of instellingen. Zo krijgt een ›Nacht van de droom‹ in de Stadsschouwburg bijvoorbeeld meer aandacht dan dezelfde activiteit in een afgehuurd zalencentrum.

Wil ›de‹ psychoanalyse als behandelmethode meer voet aan de grond krijgen, dan kan zij een specifiek aanbod doen aan collegae (in opleiding). Harry Stroeken oppert in deze zin het oprichten van een ›Psychoanalytisch Verband‹, een aanbod van psychoanalytische kennis aan collegae uit de GGZ. Nieuwe opleidingen melden zich niet na een krantenartikel, maar collegae moeten actief benaderd worden. Wil de psychoanalyse als theorie over het mens-zijn, als antropologie, meetellen, dan zullen psychoanalytici of degenen die toegepaste psychoanalyse bedrijven, zich moeten mengen in het culturele debat dat in kranten en tijdschriften wordt gevoerd. Wil zij meetellen in de waan van het nieuws van de dag, dan zullen analytici met persberichten moeten komen als ›Autisme te genezen met mentaliseren‹, ›Psychoanalyse leidt tot een fysiek gezonder bestaan‹ of ›Inburgering migranten verbetert na kortduurende psychodynamische psychotherapie‹.

Een minstens zo relevante vraag is, of psychoanalytici dat wel allemaal moeten willen. Natuurlijk, de tijd is voorbij dat ‘gewoon goed je werk doen’, voldoende was om als professional gerespecteerd en serieus genomen te worden. Openheid en informatieverstopping horen daarbij, en aan de andere kant zijn sommige aspecten van het vak niet goed over te brengen of kunnen ze beter in de beslotenheid van de psychoanalytische beroepsbeoefening blijven. Een analytisch getint artikelje in de *Margriet*, *Opzij* of *Psychologie Magazine* kan waardevol zijn om een bepaald publiek te bereiken, ook al staat de publicerende analyticus liever in een zogenaamde kwaliteitskrant. Steevast wordt om de zoveel tijd in analytische verenigingen geroepen om een PR-beleid, mediatraining of het samenstellen van een clubje mensen dat ingezonden brieven naar bladen stuurt. Het afgelopen jaar laat echter weer eens zien hoeveel tijd, moeite en lange adem het kost om publiciteit te krijgen. We zijn, in moderne termen gesproken, nu eenmaal ‘niet sexy’. Het motto zou voor mij zijn de ervaring en de contacten die het afgelopen jaar zijn opgebouwd, verder uit te diepen. Als dat lukt, kan er al veel worden bereikt.

Bij het schrijven van dit verslag is gebruikgemaakt van verslagen van verschillende activiteiten die op verzoek van de organisatie waren geschreven. Dank daarvoor aan: Pieter Huisman, Eddy de Klerk, Olivier van Strien en Zamire Saltzherr.

Literatuur

FREUD, S. *Werken*. Amsterdam: Boom.
 GREVEN, E. (2006). *Freud uitgeven*. Amsterdam: Boom.
 SCHALKWIJK, F. (red.) (2006a). *Freuds Werken nu, psychoanalyse nu*. Amsterdam: Boom.
 SCHALKWIJK, F. (2006b). *Dit is psychoanalyse — Een inleiding tot de*

geschiedenis, theorie en praktijk van de psychoanalyse. Amsterdam: Boom.
 SCHÖNAU, W. (2006). *Sigmund Freuds Prosa — Literarische Elemente seines Stils*. Gießen: Psychosozial-Verlag.
 VERHEUGT-PLEITER, J. E. (red.) (2006). *Psychoanalyse anno nu — Lezingencarrousel Freud-festival 2006*. Assen: Van Gorcum

SUMMARY

2006, the year of Freud — The party's over

An extensive description is given of the various ways in which Freud's 150th birthday was celebrated in 2006, among others by a 'Freud marathon', a 'Night of the dream', and the new scientific Dutch edition of Freud's collected works. There was plenty of positive media attention; Freud bashing was scarce. In order to intensify what has been reached in keeping psychoanalysis alive and in the public eye, psychoanalysts will have to approach specific target groups in different ways, and they could offer psychoanalytic education to not analytically trained colleagues.

Key words: Freud, psychoanalysis, public relations

Noot

- 1 De kern van de organisatie werd gevormd door Annelies Verheugt-Pleiter, Marjo Paardekoper en Pieter Huisman. Zij werden in de festivalcommissie

bijgestaan door Guus Bakker, Daria Bouwman, Max Dumoulin, Regina van Gelderen, Elsbeth Greven, Eddy de Klerk, Rob van der Plank, Olivier van Strien en Thijs de Wolf.